

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Academic Social Science
Yıl: 1, Sayı: 1, Aralık 2013, s. 377-387

İbrahimov Elçin ALİOĞLU¹

TÜRK HALKLARI ARASINDA ORTAK İLETİŞİM DİLİNİN OLUŞTURULMASINDA SÖZ VARLIĞININ ETKİŐİ

ÖZET

Türk Dilli Halklar Arasında Ortak İletişim Dilinin Oluşturulması: Türk dilli milletler arasında ortak iletişim dilinin oluşturulması günümüzün en doğal ve büyük sorunlarından biridir. Ortak iletişim dili oluşturmak konusunda bugün neler yapılmalıdır, hangi önlemler alınmalıdır? Öncelikle yapılması gereken ilk ve önemli iş bütün Türk soylu halkların ortak bir alfabeğe geçmesidir, Bilgisayar ve iletişim teknolojileri Latin alfabesine dayalı olarak geliştiğine göre bütün Türk soylu halklar en kısa zamanda ortak bir Latin alfabesine geçişi sağlamalıdır. Bu ortak latin alfabesinde Türk lehçelerindeki ortak sesler için ortak harfler kullanılmalıdır. Bu alfabe mümkün olduğu kadar pratik ve kolay olmalı, aynı zamanda bu alfabenin bütün Türk halklarına öğretilmesi ve alfabenin kullanılması için dilcilerin üzerine önemli görevler düşmektedir. Bu alfabede bütün Türk dilli Cumhuriyet ve toplulukları için gerekli olan işaretler belirtilmelidir. Türk dünyasında ana dilde öğrenim ve öğretim konusu da üzerinde önemle durulması gereken bir başka konudur. Türk soylu halklar ilkokuldan üniversiteye kadar öğretimlerini ana dillerinde yapmalıdır. Ana dilden başka bir dille öğretim yapılması dereceli olarak kaldırılmalı, her öğretim kademesinde aşamalı olarak ana diliyle öğretime geçilmelidir. Türk halkları birbirinin edebi eserlerini okumalı, okutulmalıdır. Okul kitaplarında her Türk lehçesinden parçalar özgün şekilleriyle ve o lehçeye aktarılmış şekilleriyle yer almalıdır. Bütün Türk lehçelerinin söz varlığını ortaya koyacak büyük bir karşılaştırmalı sözlük hazırlanmalıdır. Bugün Türk dillerinin genel bünyesinde 40.000 ila 80.000 kelimelik söz varlığı mevcuttur. Bir kavram için bir lehçede yabancı kaynaklı kelime, diğer lehçelerde Türkçe kökenli kelime kullanılıyorsa Türkçe kökenli kelime o lehçeye de alınmalıdır. Böylece lehçelerin söz varlıkları da doğal kaynaktan zenginleşmiş olacaktır.

Anahtar kelimeler: Ortak iletişim, Türk soylu halklar, Türk lehçeleri, Türkçe kökenli,

IMPACT OF VOCABULARY ON FORMATION OF A COMMON LANGUAGE OF COMMUNICATION AMONG THE TURKIC SPEAKING NATIONS

SUMMARY

At present, it is of great importance to create single intercourse language in the Turkic countries and in Turkish World, to form single intercourse language among the

¹ Ar. Gör., Bakü Devlet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Azerbaycan, elchinibrahimov85@mail.ru

Turkic nations. Which steps and measures should be taken for formation of single intercourse language among the Turkic peoples? For that, first of all, it is necessary to create single alphabet among the Turkic peoples and societies. As the use of computer and other technologies developed based on Latin alphabet, all Turkic peoples should ensure transition to single Latin alphabet during short period of time.

Single letters should be used for common sounds in Turkish dialects in this single Latin alphabet. This alphabet should be as practical as possible and easy understandable by everybody, at the same time, a lot of works fall on the linguists for teaching this alphabet to all Turkish peoples and use of it. This alphabet should define single signs necessary for all Turkic Republics and societies.

The subject of the education and teaching in the native language in Turkish world is another subject being of great importance. The Turkic peoples have to get their education from primary to university in their native languages. To get education in the language other than the native language should be prevented in stages, and the education in native language is to be preferred in each teaching stage. The Turkic peoples have to read the literary works of each other. Great comparative dictionary that will create the vocabulary of each Turkish dialect has to be prepared in school books.

There are more than 80.000 words in the content of Turkish languages at present. If borrowings are used in a language to express them in terms of meaning, the equivalent of words of Turkish origin in other dialects should be passed to that language too. So, use of words of Turkish origin among the Turkic peoples will be enriched from natural source.

Key words: Intercourse language, Turkic nations, Turkic peoples, Turkish dialects, Turkish origin among,

Влияние словарного запаса на формирование единого языка общения между тюркоязычными народами

РЕЗЮМЕ

Создание единого языка общения в тюркоязычных странах и Тюркском мире в целом, формирование языка, являющегося общим для общения среди тюркоязычных народов, в настоящее время представляет большую значимость. Какие меры необходимо принять для формирования единого языка общения среди тюркоязычных стран? В первую очередь, необходимым представляется создание единого алфавита тюркоязычных народов. Всем тюркоязычным народам следует за короткий срок обеспечить переход к единому Латинскому алфавиту с учетом факта разработки и развития компьютерной и иной технологии на базе латинского алфавита.

В данном алфавите следует использовать единые буквы для общих звуков, имеющих в тюркских диалектах. Латинский алфавит должен быть практичным и доступным для каждого в плане понимания. В то же время перед лингвистами стоит большая и ответственная задача, заключающаяся в освоении и применении пользователями данного алфавита. Алфавит должен содержать единые символы, доступные и имеющие особую значимость для всех тюркоязычных республик и обществ.

Образование на родном языке и тема преподавания в тюркском мире – вопросы, представляющие особую важность. Тюркоязычные народы на всех этапах обучения – от начального образования до высшего - должны получить образование на родном языке. Процесс получения образования на другом языке, наряду с родным, должен быть постепенно заменен образованием исключительно на родном языке – на каждом этапе обучения образование на родном языке должно занимать доминирующее положение. Необходимо составить сравнительный словарь для определения словарного состава тюркских диалектов с последующим размещением данного словаря в школьных пособиях.

TÜRK HALKLARI ARASINDA ORTAK İLETİŞİM DİLİNİN OLUŞTURULMASINDA
SÖZ VARLIĞININ ETKİSİ

В настоящее время в словарном составе тюркских языков насчитывается более 80.000 слов. При использовании на одном определенном языке заимствованных слов для выражения конкретного термина, следует одновременно «интегрировать» взаимосвязанные с другими диалектами слова тюркского происхождения в данный язык. Таким образом, будет обеспечено обогащение словарного запаса из естественного источника путем использования среди тюркоязычных народов слов тюркского происхождения.

Ключевые слова: Тюркском мире в целом, тюркоязычных народов, начального образования, тюркского происхождения,

Tanrı'nın, devlet güneşini Türk burçlarından doğurmuş olduğunu ve Türklerin ülkesi üzerinde göklerin bütün dairelerini döndürmüş olduğunu gördüm. Tanrı onlara Türk adını verdi ve yer yüzüne hakim kaldı.

Cihan imparatorları Türk ırkından çıktı. Dünya milletlerinin yuları Türkler'in eline verildi. Türkler Tanrı tarafından bütün kavimlerden üstün kılındı.

Cihan hakimi olan Türkler'e herkes muhtaçtır, onlara derdini dinletmek, bu suretle her türlü arzuya nail olabilmek için Türkçe öğrenmek gerekir.

İslam Peygamber Oğuz Türkleri'nin ortaya çıkacaklarını ve Türk dilini öğreniniz, çünkü onlar için uzun sürecek egemenlik vardır buyurmuştu.

Divân-ı Lügati't-Türk'ten

Türkçenin en eski örneklerini VII. yüzyıl ortalarından başlayarak Yenisey, Orhon ve Talas bölgelerinde dikilmiş taş anıtlar üzerinde, mezar taşları üzerinde ve başkaca yazıtlarda buluyoruz. Bu dile Köktürkçe, bu en eski Türk yazısına da Köktürk Yazısı diyoruz.²

Tarihin ilk dönemlerinde aynı dilde konuşan Türk kabileleri ve toplulukları tarih geliştikçe büyük alana yayıldıkları için daha sonraki dönemlerde aynı dili konuşan topluluklar farklı ağızlarda konuşmalara başladılar. Zaman geçtikçe bu kabileler ve topluluklar geniş arazilerde birer birer devlet oldular, özellikle bu etkiler aynı dili konuşan toplulukları farklı lehçelerde konuşmasına neden oldu.

Büyük Türkolog N.A.Baskakov yazıyordu: “ Türki (Türkçe) Kaşgardan İstanbula kadar arazide (bu arazi Çin Seddinden Dunay nehrine kadar) kullanılan ve anlaşılan edebi dil olmuştur”.³

Bütün Türk dünyasının “dilde, fikirde, işde birliği”nin sağlanması düşüncesini dile getiren ünlü Türkolog Gaspıralı İsmail Beyin büyük ülküsünün gerçekleştirilmesi için siyasî, kültürel ve teknolojik şartları bugün en üst düzeydedir.⁴

Sovyetler Birliği tenezzül ettikten sonra onun bünyesinde olan Türk cumhuriyetleri ayrı ayrı bağımsız devletler olarak uluslararası alanda kendilerini göstermeğe başladılar. Yeni

² Banguoğlu Tahsin, “Türkçenin Grameri”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986 sayfa 16,

³ N.A.Baskakov “Türk dilleri”, Moskova 1960, sayfa-28

⁴ Sabri Arıkan, “İsmail Bey Gaspıralı'ya Göre Dilde-Fikirde-İşte Birlik Niçin Şarttır?”, Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, S. 2000/07-163, s. 19.

bağımsız olan cumhuriyetler ekonomide, bilimde, sanatta, sporda kısacası tüm alanlarda dünyaya açılmağa ve ilişkiler kurmağa başladılar.

Özellikle yaşanan bu gelişmeler, Türk soylu halklar için yeni olanaklar ortaya çıkardı. Ülkeler arasında yakınlıklar, ilişkiler ve eski tarihi bağlar güçlendirildi. Türk cumhuriyetleri kültür bakanlarının, üniversite rektörlerinin, bilim adamlarının, akademisyenlerinin ve araştırmacıların katılımlarıyla Türkiye’de ve diğer Türk cumhuriyetlerinde çeşitli konularda devamlı olarak konferanslar, sempozyumlar ve kurultaylar düzenlendi.

Türk halklarının ve topluluklarının konuştuğu ortak iletişim dili bu toplantılarda esas dikkatleri çeken en önemli konular oldu. Yüksek düzeyde düzenlenmiş toplantılarda katılımcıların aynı tarihi dönemde oluşan dilin farklı ağızlarda iletişim kurması bazı durumlarda belirli zorluklarla ve anlaşmazlıklara neden olmuştur. Tarihen Türkler aslında kökeni ortak olan çeşitli lehçeleri konuşmuşlardı. Yüksek düzeyde düzenlenen toplantılarda dil ve alfabe hakkında fikirler hep gündemin bir numaralı tartışma konusu olmuştur. Türk soylu halklar arasında ortak alfabe birliğine gidilip gidilemeyeceği, ortak bir yazı dili, iletişim dili oluşturulup oluşturulamayacağı konuları bu toplantılarda sürekli dile getirilmekle çözüm yolları araştırılıyordu.

Bu makalemizde ortak yazı dilinden çok, Türk halkları arasında ortak bir iletişim dili oluşturulmasında söz varlığının etkisi konusu üzerinde durmak ve Ortak iletişim dilinin oluşturulması konularıyla bağlı kendi mulahazalarımızı ileri sürmek isteriz. Şu anda önümüzde duran en önemli sorun Türk halkları arasında ortak iletişimin oluşturulması ve bu oluşumda söz varlığının etkisi konusudur. *Dünya çapındaki yaygınlığı, diplomasi dili, uygarlık dili, geçer bölge dili, resmî dil, ulusal dil ve yazı dili* olmasıyla ölçülür. Bu ölçütlerin yaygınlığı, eskiliği ve geçerliliği bir dilin diğer diller arasındaki yerini, konumunu, işlev-selliğini ve değerini belirler. Türkçe çok eski tarihlerden beri yukarıda sayılan bütün özel-liklere sahip bir dil olarak yaşaya gelmiştir. Türkçenin sahip olduğu bu özelliklerin tümü-ne birden sahip olan dillerin sayısı oldukça azdır. Dolayısıyla Türkçe dünya çapında prestijli, yaygın ve işlevselliği yüksek bir dildir.⁵

Türk halkları arasında ekonomik, kültürel ve siyasî ilişkiler her geçen gün büyümektedir. Bu ilişkilerin daha da artması, güçlenmesi Türk halkları arasında sağlıklı bir iletişimin kurulmasıyla da mümkündür. Türk halkları arasında sağlıklı bir iletişim dilinin kurulması, Türk Cumhuriyetlerinin ve topluluklarının birbirine daha fazla yaklaşmasını sağlamakla geçmişteki kırılmaz birlik bağlarını geri dönderecektir. Kısacası, bu durum çok yönlü, birbiri ile iç içe geçmiş geniş ilişkiler yumağıdır.

Ortak iletişim dilinin oluşturulması bütün Türk halkları ve toplulukları için anlaşılabilen tek bir dil aracılığıyla sağlanabilir.⁶

Aynı dili konuşan insanlar ana dilleriyle anlaşılır fakat ana dilleri farklı olan, ana dillerinde anlaşamayan insanlar ise ancak bildikleri ortak bir yabancı dille anlaşılıyorlar. Türk

⁵ Ahmet Buran, Ercan Alkaya, “Çağdaş Türk Yazı Dilleri – I, “Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Eskişehir 2011, Unite 1. S 11

⁶ Ahmet Bican Ercilasun, “İsmail Gaspıralı’nın Fikirleri”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yay., Ankara 1992, s. 358

TÜRK HALKLARI ARASINDA ORTAK İLETİŞİM DİLİNİN OLUŞTURULMASINDA
SÖZ VARLIĞININ ETKİSİ

soylu halkların lehçelerinin bir bölümü birbirine çok yakındır, Kazak Türkçesi Kırgız Türkçesine, Türkiye Türkçesi Azerbaycan Türkçesine, Özbek Türkçesi Uygur Türkçesine yakındır.⁷ Ancak, Türkiye Türkü ile Kazığın, Türkmen ile Altaylının ilk anda konuşması ve anlaşması kolay olmamaktan ziyade mümkün olması zordur.

Dünya halklarının küreselleşen ortamda hızla entegrasyon etmesi ve bilgi alanının genişlenmesi ortamında Türk halklarının hangi dilde iletişim kurmalarıyla bağlı konular artık güncel bir gerekliliği kapsamaktadır. İletişim zamanı herkes kendi ağız ve dilini kullanacak veya herhangi bir bildiği yabancı bir dilde konuşacaktır. Türk halkları ana dillerinin yanı sıra çeşitli yabancı dilleri bilmekte, bazı ülkelerde bu yabancı diller öğretim dili olarak kullanılmaktadır. Türk dünyasında farklı lehçeleri konuşan Türk halklarının birbirleriyle hangi dilde iletişim kurması üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Türk halklarının kendi aralarında yabancı dillerle anlaşmalarını beklemek son derece anlamsız ve mantıksız bir durumdur. Bu sorunun doğru çözüm yolu ise bütün Türk soylu halklar arasında birbirleriyle anlaşabileceği ortak bir iletişim dilini oluşturmaktır.

Çağımızda iletişim araçlarının gelişmesi ve hız kazanması bütün dünya milletlerini bir birine yaklaştırmıştır. Bilginin ve haberleşmenin müthiş bir hızla gidip geldiği gerekli sistem ise internettir. Dünya milletleri arasındaki uzak mesafeleri ortadan kaldıran internet, Türk halklarını birbirine yaklaşmasına büyük oranda etki gösterebilir. Sanal yayıncılık (*virtual publishing*), konferans sistemleri, haberleşme hatları, tartışma hatları, internet üzerinden canlı radyo ve televizyon yayını gibi pek çok iletişim yolunu da düşünmek gerekir.

Türk halkları ve toplulukları arasında Ortak yazı ve alfabe birliğinin sağlanması öncelikle büyük önem taşımaktadır. Bütün Türk dünyasında Latin kaynaklı alfabenin yayılması ve kullanılması ortak iletişim dilinin kurulmasında gerekli çalışmaları gerçekleştirecektir.

Yirminci yüzyılın başlarına gelindiğinde Türk soylu halkların büyük bir çoğunluğu Arap kaynaklı yazıyı kullanıyordu. Arapça belki Araplar için mükemmel bir dil olabilir fakat bu mükemmellik Türkçe için ve bütün Türk soylu halkların dilleri için hiç de uygun bir yazı sistemi değil. Bundan dolayı yirminci yüzyılda Arap alfabesinden kurtulup Latin alfabesine geçmek için birtakım teşebbüsler olmuştur. Latin yazısına geçen ilk Türk halkı Yakutlardır (1917-1918).

Azerbaycanda Latin kaynaklı alfabeğe geçiş çalışmaları ilk defa resmi olarak 20 ekim 1923 başlanmış, lakin 1 ocak 1929'de Sovyetler birliği bu alfabenin kullanılmasını yasakladı. 18 ekim 1991 yılında Azerbaycan bağımsızlık elde ettikten sonra 5 aralık 1991'de yeniden Latin kaynaklı alfabeğe geçit başlamıştı, lakin belirli devrlerde bu süreç tenezzüle uğramış veya istenilen şekilde kullanılmamıştır.⁸ Uzun uğraşlardan sonra 1926'da Bakû'de Birinci Türkoloji Kongresi yapıldı. Bu kongrede uzun tartışmalardan sonra Latin kaynaklı bir alfabe benimsendi ve buna Birleştirilmiş Türk Alfabesi adı verildi.⁹

⁷ Ahmet Buran, Ercan Alkaya, "Çağdaş Türk Yazı Dilleri – I, "Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Eskişehir 2011, s.12

⁸ "Latin kaynaklı Azerbaycan alfabesinin restorasyonu hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununun yürürlüğe girmesi", Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Meclisinin Kararı, Bakû-25 Aralık 1991, № 34

⁹ "Türk Halklarının I türkoloji konferansı Bakû-1926. "Azerbaycan tarihi". Bakû-1963. cilt III (rusça.)

Birleştirilmiş Türk Alfabeti aşamalı olarak Sovyetlerdeki Türk Cumhuriyetlerince kullanılmaya başlandı. 1928’de Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk, en büyük atılımlarından birini gerçekleştirerek Türkiye’de Lâtin alfabesine geçişi sağladı.¹⁰ 1930’ların başında neredeyse bütün Türk dünyası aynı kaynaklı ortak yazıyı kullanıyordu. Bu durum bu şekilde devam etseydi belki de Sovyetlerdeki Türk halklarının birbirleriyle anlaşması ve iletişim kurması daha kolay olacaktı. Ancak, Stalin’in 1930’larda başlattığı kıyım sırasında Sovyetlerdeki Türk halklarının Lâtin yazısını kullanmalarına son verildi. Böylelikle Türk halkları arasındaki tarihi bağların kopma dönemi başlamış oldu.

İşin en ilginç tarafıysa, 1926 Bakû Türkoloji Kongresinde Lâtin alfabesini savunan bilim adamlarının çoğunun ölüm tarihi de 1937’dir. Bunlar arasında Türk soylu halkların bilim adamlarının ve akademisyenlerin yanı sıra Rus Türkolojisinin büyük vü ünlü isimlerinden Türkolog Aleksnadr Samoyloviç de vardı.¹¹ Yüksek düzeyde başlatılan bu kıyım sonucunda Türk halklarının artık Kiril yazısını kullanmalarına karar verildi.

Nitekim Sovyetlerdeki tüm Türk halkları aynı Kiril alfabesini kullanmış olsaydılar belki de bugünkü bu acı tabela ve dağılımşlık yine olmayacak, Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler, Türkmenler hatta Azerbaycanlılar birbirlerini kolaylıkla anlayabileceklerdi.

Lakin tüm bu olaylara karşı ne yazık ki bunlar olmadı...

Türk dilli cumhuriyetlerin her birinde tam farklı bir Kiril alfabesi uygulanmaya başlandı. Bilindiği gibi dünyadaki bütün alfabelerdeki sesler ortaktır. Dilleri ise birbirinden ayıran sesler değil, seslerin oluşturmuş olduğu anlamlı yapılarıdır. Bu seslerin yazıdaki karşılıkları olan harfler de farklı dillerde aynı sesleri göstermiş olduğu Türk lehçelerinde seslerin neredeyse yüzde doksan dokuzu ortak iken bu seslerin bir bölümü için farklı işaretler kullanıldı. Geçen zaman içerisinde Türk halklarının dilleri birbirinden uzaklaşmış olmayacaktı.

Böylelikle bugün çözüme çalışmak istediğimiz ortak iletişim dilinin oluşturulması için söz varlığının etkisiyle bağlı çelişkiler başladı. Bu olaylardan sonra amaçlı bir şekilde Rusçanın yaygınlaştırılması da Sovyetlerdeki Türk soylu halkların birbirlerinin dillerinde anlaşma sağlamalarını engelledi. Örnek olarak bir Kazak ile Kırgız kendi ana dillerinde konuşmalar anlaşma oranı yüksek olacak ve bunun sonucunda iki komşu lehçe bu kadar birbirinden uzaklaşmayacaktı.

Sovyet halklarının “kardeşlik” dili Rusçadır gibi kandırmacalar sayesinde Rusça, Türk soylu halklar arasında ortak iletişim dili haline geldi ve bugün de bu içler acıtıcı durum ortaya çıktı.

Günümüzde bir Özbek ile bir Kazak yan yana geldiğinde acı da olsa demek gerekiyor ki, rahat bir şekilde Rusça konuşarak anlaşılıyor. Birkaç Türk dilli cumhuriyet dışında hemen hemen bütün Sovyetler Birliğinde yüksek öğretimde ve hayatın tüm alanlarında öğretim dilinin Rusça olması yeni kuşakların ana dilinden uzaklaşmasına yol açtığı gibi Türk soylu halkların birbirlerinin dillerini tanımalarını da büyük ölçüde engelledi.

Böylece bugünkü acı tablo ortaya çıktı...

¹⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_dil_alfabesi

¹¹ Rustemli Asif, “Majar bilim adamı Messaroş ve I Türkoloji konferans”, 525.Gazete, 25 mayıs-2011, №091 (3647)

Bugün Türk soylu halklar arasında ortak bir iletişim dili ve bu dilin bünyesini oluşturan söz varlığı nasıl kurulabilir, çözüm yolları nelerdir sorularını yanıtlamağa çalışacağız?

Öncelikle belirtmek isterdim ki, Türk lehçelerindeki ortak unsurlar üzerinde durulmalıdır. Bunlardan ilki ve esası Türk lehçelerinin ortak söz varlığıdır. Türk soylu halkların dilleri incelendiğinde kelimelerin çoğunun ortak olduğu görülüyor. Türk halkları arasındaki ortak iletişim dili bu ortak söz varlığına dayalı olarak kurulacaktır. Kelimelerin lehçelerde ses değişiklikleriyle kullanılması anlamın kavranmasını engel olmayacaktır. Kelimelerde ne kadar büyük ses değişikliği olursa olsun hece sayısındaki eşitlik, vurgu ve kelimenin anlamını çıkarmayı engellememektedir. Kelimelerin söz dizimi içerisinde yeri de metin içerisinde anlamın çıkarılmasını daha da kolaylaştıracaktır.

Ortak iletişim dilinin oluşturulmasında Türk dilli halkların sahip oldukarı söz varlığını ana hatlarıyla değerlendirelim:

- Fiillerin neredeyse tamamı bazı ses farklılıkları dışında ortaktır.¹²
- Zamirlerin hepsi aynıdır. Sadece birinci teklik kişi zamirinde /b/ ~ /m/ değişimi görülür. Ancak, Türk dilli halklar arasında *men*'in *ben* anlamına geldiğini, *ben*'in de *men* anlamında kullanıldığını hemen hemen herkes bilmektedir. Zamirlerin çekimlerinde farklılıklar vardır, ancak cümlenin bağlamından anlamı çıkarmak mümkündür.¹³
- Sayı adlarımız ortaktır. Bütün Türk halkları aynı sayı adlarını kullanmaktadır. Milyona kadar olan sayı adları da Türkçe kökenlidir. Milyon, milyar gibi sayı adları yabancı kaynaklı olmakla birlikte bütün lehçelerde bu alıntı kelimeler kullanılmaktadır. Şu halde Türkçe kökenli olsun alıntı olsun bütün sayı adları ortaktır. Diğer kelimelerde olduğu gibi sayı adlarında da lehçelere göre birtakım ses değişimleri vardır.
- Ağız, burun, kulak, dil, diş, saç gibi organ adları Türkçe kökenlidir. Bazı lehçelerdeki ses değişimleri kelimelerin anlaşılmasına engel değildir.
- Coğrafya adları bütün lehçelerde ortaktır. Bu kelimelerde de birtakım ses değişiklikleri vardır, ancak bunlar da anlaşmaya engel değildir. Biraz dikkat ve gayretle bu kelimelerin anlamları çıkarılabilir.
- Türk dillerinin hemen hepsinin sözcük yapısı basit ve türemiş olabilir.¹⁴
- Renk adlarımız ortaktır: ak, kara, sarı, al, kızıl... Bazıları lehçelerin genel ses özellikleri sebebiyle değişikliklere uğrar: yeşil ~ jasıll ~ çasıll.
- *Kim, ne, kaçça, neçe* ve bu gibi diğer ortak kelimeler bütün Türk dillerinde ve lehçelerinde hangi anlamda kullandıkları kolaylıkla anlaşılacaktır.
- Türk lehçelerinde bir birleşme sesi olarak yalnız damak sesleri önünde bulunan bu kalın ve ince ñ konsonları eski Türk lehçelerinin çok yaygındır.¹⁵ Ñ konsonları günümüzün

¹² Banguoğlu Tahsin, "Türkçenin Grameri", Türk Tarihi Kurumu Basım Evi, Ankara-1986, s. 9-22.

¹³ "Karşılaştırılmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I", T.C. Kültür Bakanlığı 1371, Kaynak eserleri/54, Ankara-1991, s.60

¹⁴ Zeynalov, Farhad, "Türkolojinin esasları. "Maarif" Neşriyyatı, Azerice, Bakı 1981 s. 58-69

Türk lehçelerinde kullanılan bazı sözcüklerde açıkça görülüyor; *süngü, yenge, engel, üzengi, hüngürdemek* ve başka kelimelerde.

Ortak iletişim dilinin Türk halkları arasında nasıl kurulacağı konusuna gelince, bu çalışmalar ve sonucunda elde edilecek başarılar zamanla gerçekleşecektir, ancak bunu zamana bırakıp da beklemenin bir anlamı yoktur.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kamal Atatürk, bugünkü durumu hele 1933 yılında görmüş ve bir gün Sovyetler Birliğinin dağılacağını, Türk soylu halkların bağımsızlıklarına kavuşacaklarını, dili bir, inancı bir olan Türk soylu halklarla ilgilenmek gerektiğini meşhur bir konuşmasında söylemişti.

Evet, Atatürk'ün dediği gün gelse de ne yazık ki Atatürk'ün 1933'te açıklıkla gördüğü bu gerçeği biz daha önce göremedik ve bugüne hazırlanamadık. Türk halkları arasındaki ortak dil köprüsünü tam anlamıyla kuramadık.

Türk lehçelerinin çeşitli lehçeleri arasında öyle bir dil yaratmalıyız ki, onun tüm türk uyrukları anlasınlar ve yahut yapılacak edebi dil tüm dil uyruklarına yabancı olarak her biri tarafından özellikle öğrenmeye lüzum olacak.¹⁶

Ortak iletişim dili oluşturmak konusunda bugün neler yapılmalıdır, hangi önlemler alınmalıdır kısaca bunları belirtmek istiyorum:

- Öncelikle yapılması gereken ilk ve önemli iş bütün Türk soylu halkların ortak bir alfabege geçmesidir. Bilgisayar ve iletişim teknolojileri Latin alfabesine dayalı olarak geliştiğine göre bütün Türk soylu halklar en kısa zamanda ortak bir Latin alfabesine geçişi sağlanmalıdır. Bu ortak latin alfabesinde Türk lehçelerindeki ortak sesler için ortak harfler kullanılmalıdır. Bu alfabe mümkün olduğu kadar pratik ve kolay olmalı, aynı zamanda bu alfabenin bütün Türk halklarına öğretilmesi ve alfabenin kullanılması için dilcilerin üzerine önemli görevler düşmektedir. Bu alfabede bütün Türk dilli Cumhuriyet ve toplulukları için gerekli olan işaretler belirtilmelidir.¹⁷
- Yeni oluşturulacak alfabenin ve ortak iletişim dilinin siyasi dairelerde büyük oranda kullanılacağı açısından gerekliliğini gözönünde tutarak konunun Türk dilli devletlerin hükümetleri düzeyinde ortaya atılması net sonuçların elde olunmasına olanak yaratmış olacak. Aynı zamanda resmi yazışma ve iletişim dillerinin gerekliliğini dışlamakla Türk dilli devletler için en uygun iletişim dilinin Türk dilinin olması özellikle belirtilmelidir.
- Türk dünyasında ana dilde öğrenim ve öğretim konusu da üzerinde önemle durulması gereken bir başka konudur. Türk soylu halklar ilkokuldan üniversiteye kadar öğretimlerini ana dillerinde yapmalıdır. Ana dilden başka bir dille öğretim yapılması dereceli olarak kaldırılmalı, her öğretim kademesinde aşamalı olarak ana diliyle öğretime geçilmelidir.
- Türk halkları birbirinin edebi eserlerini okumalı, okutulmalıdır. Okul kitaplarında her Türk lehçesinden parçalar özgün şekilleriyle ve o lehçeye aktarılmış şekilleriyle yer almalıdır.

15 Ahmet Cevat Emre, "Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme) Birinci kitap FONETİK", Bühraneddin Erenler Matbası, İstanbul 1949, s. 174

¹⁶ "Marif ve Medeniyet", "Osmanlı, özbek, kazak dillerinin mukayesesi", No 2-3, Bakü 1926, say-3

¹⁷ Mehmet Kara, "Türk Cumhuriyetleri Ortak Alfabenin Neresinde?", <http://www.yalquzaq.com/p=15098>

TÜRK HALKLARI ARASINDA ORTAK İLETİŞİM DİLİNİN OLUŞTURULMASINDA
SÖZ VARLIĞININ ETKİSİ

- Türk dünyası ortak edebiyatının kaynak eserleri destanlar, masallar, ninniler, atasözleri her cumhuriyette ayrı ayrı yayımlanmalıdır.¹⁸ Bu edebi eserlerin bütün Türk dünyasının ortak ürünleri olduğu bilinci yaygınlaştırılmalıdır.
- Ortak iletişim dili üzerine araştırmalar, çalışmalar yapmak üzere Türk Cumhuriyetlerindeki dil enstitülerinin, dil kurumlarının desteğiyle uluslararası araştırma enstitüsü kurulmalıdır. Bu enstitüde Türk dünyası ortak iletişim dilinin söz varlığı, terimleri üzerine çalışmalar öncelikli olarak yürütülmelidir.
- Bütün Türk lehçelerinin söz varlığını ortaya koyacak büyük bir karşılaştırmalı sözlük hazırlanmalıdır. Bugün Türk dillerinin genel bünyesinde 40.000 ila 80.000 kelimelik söz varlığı mevcuttur. Bir kavram için bir lehçede yabancı kaynaklı kelime, diğer lehçelerde Türkçe kökenli kelime kullanılıyorsa Türkçe kökenli kelime o lehçeye de alınmalıdır. Böylece lehçelerin söz varlıkları da doğal kaynaktan zenginleşmiş olacaktır.
- Türk dilli halkların şair ve yazarlarının eserleri diğer lehçelerde de yayımlanmalıdır. Bu eserler ortak Türk alfabesiyle yayımlanmalı, sayfanın bir tarafında özgün metin karşısında ise aktarması bulunmalıdır.¹⁹
- Türk cumhuriyetlerinin radyo ve televizyon yayınlarının Türk halkları tarafından izlenmesi sağlanmalıdır. Yayınlar Türk dili ile yapılmalıdır.
- Televizyonlarda Türk halklarının filmleri özgün şekilleriyle oynatılmalı, alt yazıda o ülkenin lehçesine aktarılmalıdır.
- Türk dünyasındaki sanat ve kültür ilişkileri karşılıklı olarak geliştirilmeli, güçlendirilmelidir. Müzik, sinema, tiyatro gibi sanat türleri ortak iletişim dilinin gelişmesine yardımcı olacaktır.
- Türk lehçeleri için pratik günlük konuşma kitapları hazırlanmalıdır. Burada kullanılacak cümlelerde ortak kullanımlara ağırlık vermek gerekir. Bir lehçe için çok özel ifade yerine, her lehçede anlaşılabilir genel kullanışlar tercih edilmelidir.
- Kabilecilik, aşiretçilik gibi Türk dünyasını bölen düşüncelerden kesinlikle kaçınılmalıdır. Ağız özelliklerini yazı diline aksettirmekten uzak durmalıdır. Mümkün oldukça bütün Türk lehçelerindeki ortak şekiller kullanılmalıdır.
- Türk halkları birbirleriyle iletişimlerinde kendi dillerinden başka bir dili, iletişim dili olarak kullanmamalıdır. Halklar arasındaki iletişimde Rusça veya İngilizce gibi çeşitli yabancı dillerin kullanılması ortak iletişim dilinin ve ortak yazı dilinin oluşmasını engeller.
- Türk halkları arasında iletişimi artıracak ve geliştirecek bir başka bir neden ise internettir. İnternette Türk halklarının haberleşmesi için ortak alfabe uygulaması en kısa zamanda başlamalıdır. İnternette Türk halkları birbirleriyle ana dillerinde haberleşmeli ve internet kullanılacak ortak terimleri üretilmelidir.

¹⁸ “Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I”, T.C. Kültür Bakanlığı 1371, Kaynak eserleri/54, Ankara-1991, s.1124

¹⁹ “Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I”, T.C. Kültür Bakanlığı 1371, Kaynak eserleri/54, Ankara-1991, s.1126

- Türk halkları arasında ortak iletişim dilinin oluşturulması için sürekli Türk Dil Kurultaylarının düzenlenmesi yeniden canlandırılmalı, her yıl bir Türk Cumhuriyetinde yapılmalıdır. Kurultaylarda ortak iletişim dilinin oluşma şartları tüm incelikleri ile ele alınmalı, gelişmeler izlenmeli, sorunlar çözümlenmelidir. Bu kurultaylarda zaman içerisinde ortaya çıkabilecek durumlarla ilgili olarak ortak çözüm yolları yürürlüğe konulmalıdır.

Yapılacak bu çalışmalarla ortak iletişim dilinin oluşturulması söz varlığının etkisi ile sağlanacak ve ortak iletişim dili ortak Türk yazı dilinin temelini oluşturacaktır.

Şu anda özellikle Türkologlar arasında ortak bir iletişim Türkçesi oluşmuş durumdadır. Hatta bu bilim adamlarımızın konuşmalarını tüm insanlar özellikle diltçilikle ilgisi olmayan kişiler bile anlamaktadır.

Azerbaycanda ve keza diğer Türk dilli ülkelerde dil birliğinin korunması, daha da güçlendirilmesi, aynı zamanda bütün Türk dünyasında ortak iletişim dilinin oluşturulması alanında çalışmaların devamlı şekilde gerçekleştirilmesi bugünün en esas konularından biri gibi gözönünde tutulmakla önlemlerin genel şekilde, kamuoyunun yardımını sağlamakla da gerçekleştirilmesine ihtiyaç var.

Bugün Türkiyenin tüm türk coğrafyasında medeni, ekonomik, eğitim alanlarıyla ilgili çok üst düzeyde ilişkiler kurulmuştur. Demek ki, Türkiye türkçesi bu coğrafyaya artık yol açmıştır. Bu gün Türkiye-Türkmenistan, Türkiye-Kazakistan, Türkiye-Tataristan, Türkiye-Azerbaycan türkçeleri arasında bu veya başka derecede iletişim sağlanmıştır.²⁰

Türkçe otuza kadar halkın ana dilidir. Bugün küreselleşen dünyada politik, ekonomik, medeni ilişkileri en üst düzeyde kurmak için Türk dilli halkların ortak bir konuşma (iletişim) diline ihtiyacı vardır. Bu tecrübe tarihen olup. Zamanında Altay dağlarından Dunay nehirine kadar büyük coğrafyada yaşayan, bugün Orhun anıtlarının dili gibi kabul ettiğimiz tek edebi dili, ortak konuşma dilimiz olup. Bu anlaşma bize olanak sağlıyor ki bugün de türkçelerden birini ortak konuşma (iletişim) dili olarak kullanak. Bunun için Türkiye Cumhuriyetinin konştuğu Türk dili günümüzde tüm Türk dünyası için ortak iletişim dili gibi kullanmak mümkündür ve gereklidir.

Bu makalem yukarıda belirttiğim konulara adanmıştır.

---

²⁰ Tofik Hacıyev, “Türkler için ortak konuşma dili”, “Tahsil yayınları”, Bakü 2013, sayfa-135

TÜRK HALKLARI ARASINDA ORTAK İLETİŞİM DİLİNİN OLUŞTURULMASINDA
SÖZ VARLIĞININ ETKİSİ

KAYNAKÇA

- AHMET BİCAN ERCİLASUN, “İsmail Gaspıralı’nın Fikirleri”, Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, Akçağ Yay., Ankara 1992,
- AHMET BURAN, ERCAN ALKAYA, “Çağdaş Türk Yazı Dilleri – I”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Eskişehir 2011, Unite 1.
- AHMET CEVAT EMRE, "Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme) Birinci kitap FONETİK", Bürhaneddin Erenler Matbası, İstanbul 1949, s. 174
- BANGUOĞLU TAHSİN, “Türkçenin Grameri”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986
- BASKAKOV N. A. “Türk Dillerinin Tarihî-Tipoloji Sesbilimi”. Rusça. Moskova 1960
- HACIYEV TOFİK, “Türkler için ortak konuşma dili”, Tahsil yayınları, Bakü 2013
- “Karşılaştırılmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I”, T.C. Kültür Bakanlığı 1371, Kaynak eserleri/54, Ankara-1991
- "Latin kaynaklı Azerbaycan alfabesinin restorasyonu hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununun yürürlüğe girmesi”, Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Meclisinin Kararı, Bakü-25 Aralık 1991, № 34
- “Marif ve Medeniyet”, “Osmanlı, Özbek, Kazak dillerinin mukayesesi”, No 2-3, Bakü 1926
- MEHMET KARA, “Türk Cumhuriyetleri Ortak Alfabetinin Neresinde?”, <http://www.yalquzaq.com/p=15098> (e.t. 07.06.2013)
- RUSTEMLI ASİF, “Majar bilim adamı Messaroş ve I Türkoloji konferans”, 525.Gazete, 25 Mayıs-2011 №, 091 (3647)
- SABRİ ARIKAN, “İsmail Bey Gaspıralı’ya Göre Dilde-Fikirde-İşte Birlik Niçin Şarttır?”, Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, S. 2000/07
- “Türk Halklarının I Türkoloji Konferansı Bakü-1926”. “Azerbaycan Tarihi”. Bakü-1963. C. III (Rusça.)
- Vikipedi, özgür ansiklopedi “Türk Dil Alfabeti”,
- ZEYNALOV FARHAD, “Türkolojinin Esasları”. Azerice “Maarif” Neşriyyatı, Bakı, 1981
- http://e-qanun.az/files/framework/data/6/f_6804.htm (e.t. 14.04.2013)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_dil_alfabeti (e.t. 15.03.2013)